

HAZAI IRODALOM.

Magyartalanságok betűrendben. Gyakorlati nyelvkalauz a helyes magyarság elsajátításában. Írta *Führer Ignác*. II. bővített kiadás. Budapest. 1880.

Annyi figyelemben meg annyi támadásban, mint e kis füzetke, még nagyobb számot tevő évek munkáján termett tudományos mű sem részesült mindig nálunk. A napi sajtó csak annyi teret szánt neki, mint akár Greguss Shakespere-könyvének, sokszor többet is; folyóirataink bírálatra érdemesítették, a mely tiszteletre, tudva való, sok derék magyar könyv néha hiába vár. Tant de bruit pour une . . . . .; de talán nem is Führert illeti a lárma meg ügyetlen kalauzát. Hisz ő ártatlan, mint azok, a kik nem tudják, hogy mit cselekszenek. Orthologusnak szegődött, de még alig van túl az inaséveken; esküszik a mesterek szavára és az újonczok szokott hevével még túl akar tenni rajtuk. Azért, a mit *elvíleg* mondtak ellene, — csupa régi, százszor hallott dolgok —, nem is az ő füzete rovására esik, hanem az egész pártéra, melynek zászlója alá esküdött. Nem tudjuk, mindenki úgy vélekedik-e, de mi az orthológia és neológia vitás ügyét befejezettnak tartjuk [?], bár csak az imént bolygatta megint egy akadémiai értekezés és indult meg utána, mint a nappal nyomában az éjjel, az örök rend szerint, egy cikksorozat a *Nyelvőr*-ben. Egyik fél se tud már újabb argumentumokkal előállani, mindegyik engedett valamit szigorú, szélső álláspontjából. Az orthológusok, már akár kénytelenségből, akár nem, megnyugszanak abban, hogy sok meghonosodott (részben már a nép szájára is eljutott!) rossz szó nélkül el nem lehetünk; a neologusok pedig ráállottak, hogy, ha csak lehet, kerüljük a nyelv szelleme ellen alkotott szókat és tartózkodjunk az újabb helytelen szógyártástól. Mindakét fél meg lehet elégedve a kiegyezéssel és most kezét fogva, békében egymással, vállvetve hozzáláthatnak ahhoz a nagy munkához, mely a magyar stíl törvényeinek megállapítása körül még rájuk vár.

Vagy azt hiszik, hogy a szavak ügyével már befejezve minden? Hogy jó, vagy mondjuk elfogadott magyar szavakkal már megvan a *magyaros írás is*? Tisztán jó szavakkal élve bizony még mindig rossz lehet a magyarságunk. A nyelv szelleme a mondat szerkesztésekben, szólásokban és kifejezésekben nyilatkozik. Ezeknek a magyarossága sértetlenül marad, ha egy-egy kiátkozott szó bele kerül is. És mennyi még a dolog a magyar syntaxis körül! Ezt az ügyet karolja föl a

Nyelőr avval a hévvel meg avval a kitartással, melylyel a szavak, és bizony bizony sokszor csak a farkuk körül fáradozott, — és érdemei messze időkre szöllanak majd. Egy kis kezdetet ezen a téren is örömmel kell constátálni; de valóban csak kezdet az, a munka java része hátra van még. Óhajtandó, hogy sok rátermett, buzgó munkás fogjon hozzá és hogy az eredmény gyümölcsözőbb legyen, mint a *Nyelőr* eddigi munkásságáé. Nem mintha emezt érdemén alul becsülnők. A világért sem. Tudjuk, hogy sokat tett már eddig is magyarságunkért életben, iskolában, tudományban és last but — least hírlapokban. Mindenfelé látni a kisebb-nagyobb javulást. De szavakról és majd mindig csak szavakról volt szó. A mondathibákat megróhatják, a mint meg is rótták néha, de ha nem adhatunk a megróvás mellé mindjárt helyes, útmutató szabályt, csak fél munkát végeztünk, talán még annyit se. Ezért kell mindenekelőtt a magyar mondattan alapos megkészítéséhez fogni; a magyar stylus «éleletszüksége» ez, mint mondani szokás. Ezért kívánunk ez ügy munkásainak gyümölcsözőbb eredményt.

De azt is óhajtjuk, hogy ez az eredmény hivatottabb terjesztőre találjon, mint a milyen Führer az ő kalauzával. Kétségtelenül nagyon kívánatos, hogy az orthológia, a józan, nem túlzó orthológia ügye minél szélesebb körben terjedjen, nemzetünk minden műveltje ismerje. Minél könnyebb és minél hozzáférhetőbb alakban terjeszti valaki, annál jobb. De mindenekelőtt értsen a dologhoz. A *Magyar-talanságok* minden lapja dilettans kézre vall. A szerzője szorgalommal és jóakarattal fogott olyan munkához, melyhez se elég képzettsége, se elég tapintatossága nem volt. Nem tudta megválogatni, azt, a mit adjon, úgy hogy sok a haszontalan ebben az 52 lapnyi füzetben. Mire valók p. azok az ügyetlen helyesírási, grammatikai megkiejtési fejtegetések, mint: egészség így ejtendő ki: egésség (hallotta már Führer úr ezt a szót másképp ejteni?); évfolyamban a «v» nem ejthető ki jól az «f» előtt, azért jobb így írni: évi folyam; fillokszera szót nem ajánlatos kez-el írni x helyett, mert különben a szót Xeres így kellene írni Kszerkszesz; közzsellemben az összeírás által meg van nehezítve az olvasás, azért jobb két szóba írni, (azt hiszi Führer úr, hogy akkor könnyebb lesz az olvasás?); a «képviselve» szónál ezt a példát olvassuk: A Széchenyi-szobor leleplezésén József főherczeg is képviselve lesz». Führer hozzáteszi: e. h. jelen lesz. Csak Führer teheti föl valakiról, hogy a «jelen» helyett, a «képviselve» szóval élhet vagy hogy valaki, akár csak újdonságíró volt legyen is, meggondolva írta volna ezt: «Cs. Ferencz, a London

szálló szolgáját egy ismeretlen egyén megtámadta. e. h. Ferenczet (és ezt a cikket a «tárgyrag» czíme alá tette). A képző és a rag közti különbséget öt sorban magyarázza, nincs ember a ki abból tanul valamit, és mit tartozik az a *Magyartalanságok* közé? — A mi anyagot ad, azt nem tudja elég ügyesen elrendezni és kalauzát senki se használhatja majd Nachschlagebuch-nak; mert ki keresné p. éppen a «mikor» helyes használatát az «idő» szó alatt, vagy a «szombat»-nál azt, hogy ne mondjuk «hétfő, kedd stb. reggel», hanem «hétfőn reggel»; hogy «Zrinyi a költő» vagy «szerző azt állítja» nem magyaros kifejezések; össze kellett volna foglalni egy, a névelő használatáról szóló cikkbe, mert így senki se találja meg; a «főnévi összetételekről» sok mindent lehet mondani, de Führer szétszórja és e cím alatt csak azt írja, hogy az első tag nem lehet többes számban, minden mást tessék végig keresni az 52 lapon; hogy költészet, bölcsészet rossz szavak, azt megmondja Führer a «könyvkötészet» szónál. Már ebből a pár példából is látni, hogy Führer kalauzát arra szánta, hogy elejétől végig bevágják; hogy ebben nincs köszönet, nem kell magyaráznunk. Vagy írjunk betűrendes kalauzt, melyben igazán mindent a maga betűje alatt lehet megtalálni, vagy nyelvtant, a hol minden a maga kategóriájában van. Führer füzeté sem az egyik, sem a másik; és a mennyire óhajtanók, hogy sokan tanulják meg azt a jót, a mit belőle tanulni lehet, annyira hibáztatjuk a szerzőjét, hogy ügyetlen berendezésével megnehezítette a tanulást.

De ezek a kifogásaink csak arra vonatkoznak, *hogyan adta* Führer az anyagot. Lássuk most, *mit* adott. Bibliája a *Nyelvőr* lévén, neki ront fűnek fának és megtámad olyan szavakat, melyek meghonosodtak, nélkülözhetetlenné lettek, p. élcz, szivar, szilárd, igény, kedély, felület stb. De ha legalább következetes lenne önmagához. Nem, ő néha elég önmegtagadással bír és «megkegyelmez» egyes szavaknak. Ilyen szerencsében részesülnek: elnök, szabadsonc, ügyvéd, honvéd, toloncz, lelencz stb. Már, t. Führer úr, vagy legyen orthologus, vagy nem. De kegyelemosztással senki se bírta meg! Egy másik példája következetességének az, hogy maga is él rossz, nagyon rossz szavakkal, p. hangsúlyoz, belviszony stb. Máskor az egyik rossz helyébe a másikat ajánlja, p. sürgöny h. táviratot (pedig a «távcső»-t ő is rossznak mondja), hiánylat h. hiányt, fegyház h. fegyenczek háza stb. Következetes abban is, hogy majd a népnyelvre hivatkozással indokol valamit, majd olyant ítél el, melyet a néptől vett az irodalom. «Havazik» p. nem germanismus, mert Zemplén-megyében mondják, «idáig» nem hibás «eddig» helyett, mert a nép-

nél használatos. De miért hibáztatja akkor Führer ezeket: elibém, magos, eltörül, feljebb, nem-e, könyörgöm alássan (ez utolsót Führer úr «csúnya szolgálai kifejezésnek» mondja), mikor mindezeket az alakokat széltiben halljuk a nép száján? Ismerni kell előbb a magyar beszédet és azután hozzáfogni a magyartalanságok gyűjtéséhez. A zemplénmegyei tájszólást, úgy látszik, legjobban szereti, mert az «-on, -en» ragnál azt tanítja, hogy ne mondjuk S.-A.-Újhelyen, hanem Újhelyben, mert nem mondjuk Újhelyre, hanem Újhelybe. Ezt a fontos adatot Führer úr «tapasztalásból tudja».

A magyar nyelvtudomány terén is hézagosak a kalauz szerzőjének ismeretei. Különben nem írta volna, hogy az «egyébb» nem középfok, hogy a «néki» nem személyragos alakja a-*nek* ragnak, hogy a «könyvkötészet, költészet» rossz szók (itt nem az *-ász* főnévképző van, hanem az a deverbális igeképző, mely megvan ezekben: heverész, kotorász stb.). Ha jól meggondolja, a mit mond, nem írja, hogy a németben a Schiffart-ot három f-el írják, vagy hogy az elnöknő-ben a «nö»-szó képző. Szabatosságra általában nem igen nagy gondot fordít; csak úgy dobálódzik némely szavakkal p. «mütenni h. jobb operálni», «menettérti jegy h. magyarosabb menet-jövet jegy», «mértan h. helyesebb méréstán» (e szerint a mütenni is jó, a menettérti jegy is magyaros, a mértan is helyes), «idény h. magyarosabb évad» (íme, hogy kárba veszett az a sok czikk a Nyelvőrben, Führernek mégis csak magyaros az idény); «nélkülöz, e szót igen gyakran németesen használják» (ugyan mikor használják, magyarosabban: mikor élnek vele magyarosan?); «őszön hibás ragozás e. h. őszszel, csak télen, nyáron helyes állapító raggal, (talán csak szokatlan az «őszön», de hogy hibás, azt még az elemi iskolás gyerek se hinné el); az se igaz, hogy a «nagyszerűbb» féle fokozások hibásak, itt a «szerű» nem mint önálló szó szerepel többé, hanem csak képzőnek érezzük.

A milyen kudarcot vall Führer magyarázataiban és okadásaiban, olyan követi ajánlásait is, mikor rossz szó helyébe jót akar adni, p. szemle h. szemlélet, titkár h. titkos jegyző, pinczér h. legény, szivar h. tekercs, ütem h. (ezt a szót Arany János lelkifurdalás nélkül hánszor veszi tollára!) ütés, igény h. jog, írnök h. leíró stb. Némely helyt egyáltalában nem tud a megrovott szó vagy kifejezés helyébe mást, jobbat ajánlani, p. a szenvedő alak használata ellen szinte komikus kifakadásba tör, de nem tudja megmondani, hogyan lehetne elkerülni, pedig megtalálhatta volna akár a Simonyi nyelvtanában, akár az Antibarbarusban.

De talán elég is volt már a kifogásokból. Ha a Magyar-talanságok minden hibájával meg fogyatozásával külön akarnánk foglal-kozni, legalább is olyan terjedelművé lenne bírálatusnk, mint maga Führer füzete. Kétségtelenül sok van benne, a mi hasznos is, tanul-ságos is, de azért féltlenök kezdő kezébe adni, mert sok hibás dolgot is tanulna belőle, és főleg, mert nem szeretnők, ha a fölületes, szaba-tosság nélkül való munka módjából valami ráragadna. A ki nem ad semmi újat, csak összeszedi a meglévőt, mint Führer is, az legalább fordítson gondot arra, hogy *hogyan* adja. Úgy tetszik, mintha Führer hírlapok és könyvek olvasása közben kijegyezte volna a föltűnő hibá-kat, és ezeket a hamarjában összegyűjtött jegyzeteket, úgy a mint voltak, a nyomdába (nem a «nyomtatóba», Führer úr lássa, milyen keveset adunk a szavára) küldte volna. Az ügy érdekében kívánjuk, hogy a tiszta magyaros írás barátjai ne Führerhez forduljanak taná-csért. Az orthológia leghívebb embere (hisz a párt organuma legerő-sebben támadta meg) se utasítaná hozzá.

GRÜNFELD FÜLÖP.

T. Maccius Plautus Trinummsa. A főgymnasiumok VII. osztálya szá-mára magyarázta és bevezetéssel ellátta *Gerevics Gusztáv* királyi főgymnasiumi tanár. Budapest. Lampel Róbert (Vodianer F.) könyv-kiadása 1880. XXXI. és 109. lap; ára 70 kr.

Minthogy az 1879-iki legújabb gymnasiumi tanterv a VII. osztály számára Plautus Trinummsát írja elő, kétségkívül nagy örömmel fogják tanáraink Plautus ezen remek vígjátékának első magyar iskolai kiadását venni, a milyennek hijában mindeddig Plautust olvastatni épen nem lehetett, és a mely lehetővé teszi, hogy a tanuló az oly érdekes régi görög és római étellel és a római társalgási nyelvvel még ideje korán megismerkedhessék. — Gerevics kiadásának szövegét Wagner jegyzetes angol kiadásából (Cambridge 1875) vette, melyet Brix német kiadása mellett (Leipzig 1871) magyarázatainak összeállításánál is mindig szem előtt tartott. Azonkívül felhasználta még és nem csak az előszóban idézte Riley és Giles angol fordításait, Binder német fordítását, Vallauri és Geppert Trinumms-kiadásait, Bernhardy és Teuffel irodalomtörténeteit, Munk metrikáját (miért nem inkább a Christét?), szóval oly apparatussal dolgozott, milyen-nel többnyire egyik vagy másik Teubner vagy Weidmann-féle kiadás «nyomán» készült iskolai kiadásainkban vajmi ritkán találkozzunk. És Gerevics kiadásának jósága meg is felel az általa felhasznált segéd-könyvek értékének, sőt jóval felül is mulja az idézett kiadásokat, a